

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ І ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Навчально-методичною радою ІДГУ
Протокол № 4 від 15.01.2019 р.

Голова НМР  Н. М. Кольцун

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Історична географія України

(назва навчальної дисципліни)

освітній ступінь бакалавр
(назва освітнього ступеня)

галузь знань 01 Освіта/Педагогіка, 03 Гуманітарні науки
(цифр і назва галузі знань)

спеціальність 014 Середня освіта (014.03 Історія), 032 Історія та археологія
(спеціалізація) *(код і назва спеціальності (предметної спеціальності або спеціалізації))*

освітня програма Середня освіта: історія
(назва освітньої програми)

освітня програма Історія та археологія: історія. Європейські студії (зі знанням англійської мови)
(назва освітньої програми)

тип дисципліни вибіркова
(обов'язкова / вибіркова / факультативна)

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньої програми


(підпис, ініціали, прізвище)

РЕКОМЕНДОВАНО:

кафедрою української і всесвітньої історії та культури

протокол № 8 від
10.01.19

Завідувач кафедри


(підпис, ініціали, прізвище)

ПОГОДЖЕНО:

Голова науково-методичної ради факультету української філології та соціальних наук


(підпис, ініціали, прізвище)

Розробник програми:

Дізанова Ада Віталіївна, кандидат історичних наук, доцент кафедри української і всесвітньої історії та культури.

Рецензент програми:

Чорна Ліана Володимирівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри української і всесвітньої історії та культури.

1. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна	Заочна
Кількість кредитів: 4	<i>Лекції:</i>	
	26	8
Модулів: 1	<i>Практичні заняття:</i>	
Загальна кількість годин: 120	-	-
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом: 2-3	<i>Лабораторні заняття:</i>	
	-	-
Семестр: 3, 5-6	<i>Семінарські заняття:</i>	
	22	6
Тижневе навантаження (год.):	<i>Консультації:</i>	
- аудиторне: 3	-	-
- самостійна робота: 4,5	<i>Індивідуальні заняття:</i>	
Форма підсумкового контролю: залік	-	-
Мова навчання: українська	<i>Самостійна робота:</i>	
	72	106

2. МЕТА ДИСЦИПЛІНИ

Предмет вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Історична географія України»: історичні аспекти формування державної території України, її адміністративно-територіального устрою, політична, економічна історична географії, географія населення України .

Метою вивчення дисципліни «Історична географія України» є оволодіння студентами теоретичними знаннями щодо взаємодії природи і людини, впливу географічного чинника на розвиток людського суспільства на теренах України на різних етапах історичного розвитку; методикою історико-географічних досліджень, навичками практичної роботи з контурними картами.

Передумови для вивчення дисципліни: оволодіння фаховими компетентностями, що формуються під час вивчення дисциплін «Вступ до спеціальності з основами наукових досліджень», «Історія України та української культури», «Історія первісного суспільства».

Міждисциплінарні зв'язки: «Історія України», «Вступ до спеціальності», «Спеціальні історичні дисципліни», «Економічна історія України», «Етнографія України».

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути такі результати навчання:

- Знання:** теоретичного матеріалу щодо взаємодії природи і людини, впливу географічного чинника на розвиток людського суспільства на теренах України на різних етапах історичного розвитку, історичних аспектів становлення державної території України, її адміністративно-територіального устрою, політичної, економічної історичної географії, географії населення України
- Уміння:** аналізувати основні закономірності впливу географічного чинника на історичний процес, встановити взаємозв'язки і взаємодії людини, суспільства, суспільно-господарських систем та об'єктів з природним середовищем, його умовами і чинниками на різних етапах їхнього формування та розвитку, орієнтуватись в історичному просторі за допомогою карт.
- Комунікація:** використовувати набуті знання при веденні наукових дискусій з питань державотворення та формування території держави на етнічних українських землях на різних етапах історичного розвитку, формування української етнічної території, географії господарства і населення, виявляти повагу до різноманітних національних спільнот як невід'ємної складової історії України, співпрацювати з носіями різних історичних і культурних цінностей; створювати умови для комунікації із представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій.
- Автономність та відповідальність** виконувати індивідуальні науково-дослідні завдання з відповідної проблематики, виявляти самостійність і соціальну відповідальність, громадянські та патріотичні чесноти при виконанні функціональних обов'язків.

5. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви тем	Кількість годин (денна форма навчання)					Кількість годин (заочна форма навчання)						
		Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Самостійна робота	Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Самостійна робота
1.	Предмет, зміст і завдання курсу. Роль та значення географічного фактора у житті суспільства. Давнє населення України.	6	4	2	-	-	10	-	-	-	-	-	12
2.	Географія українських земель середньовічної доби	8	4	4	-	-	12	4	2	2	-	-	12

3.	Українські землі у литовсько-польський період: історико-географічний аспект.	4	2	2	-	-	8	-	-	-	-	-	12
4.	Формування української території за часів козаччини.	4	2	2	-	-	10	4	2	2	-	-	12
5.	Українські землі під владою Австро-Угорщини та Росії (XVIII - поч. XX ст.).	8	4	4	-	-	6	-	-	-	-	-	10
6.	Українська національно-демократична революція (1917 – 1920 рр.): історико-географічний аспект.	6	4	2	-	-	6	2	2	-	-	-	10
7.	Українські землі в складі СРСР, Польщі, Румунії, Чехословаччини у міжвоєнний період	4	2	2	-	-	6	2	-	-	-	-	12
8.	Географія економічного, політичного та культурного розвитку УРСР (50-90-ті рр. XX ст.)	4	2	2	-	-	4	-	-	-	-	-	10
9.	Історична географія України в 90-х рр. XX ст. - на поч. XXI ст.	4	2	2	-	-	6	4	2	2	-	-	12
	Проміжний контроль						4						4
	Разом:	48	26	22	-	-	72	14	8	6	-	-	106

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни за темами

Тема 1. Предмет, зміст і завдання курсу. Роль та значення географічного фактора у житті суспільства. Давнє населення України.

Предмет і завдання історичної географії. Джерела вивчення історичної географії (письмові, археологічні, етнографічні, географічні та ін.). Методи дослідження в історичній географії. Метод картографування.

Складові частини історичної географії: історична фізична, історична політична, історична економічна географія, історична географія населення та культури. Формування нових напрямків історико-географічних досліджень. Сучасні проблеми історичної географії України.

Зв'язок історичної географії з історією географії, історичною картографією та топонімією, з формуванням географічних понять країни, краю, держави, тощо.

Географія населення і господарства у стародавні часи.

Тема 2. Географія українських земель середньовічної доби.

Виникнення держави у східних слов'ян. Поняття Білої, Чорної та Червоної Русі. Князівства і землі Київської держави. Військові походи

київських дружин. Географія основних подій боротьби з Візантією, половцями, печенігами та іншими завойовниками.

Географія господарства. Внутрішні та зовнішні економічні зв'язки. Шлях «з варяг у греки» та інші торговельні шляхи.

Характеристика земель та князівств у період феодальної роздробленості. Зміни в географії внутрішніх та зовнішніх зв'язків. Галицько-Волинське князівство на історичних картах XII-XIII ст.: територія, економіка, населення, культура. Виникнення поняття «Україна».

Тема 3. Українські землі у литовсько-польський період: історико-географічний аспект.

Землі східних слов'ян під владою Литви, Польщі, Золотої Орди. Українські землі у складі Литви і Польщі: територія, економіка, населення, культура, релігія. Латинізація та полонізація західних земель. Демографічні зміни після монгольської навали. Міграційні процеси у XV-XVII ст. Українські землі у складі Великого князівства Литовського та Королівства Польського. Українські землі у складі Речі Посполитої. Адміністративно-територіальний поділ українських земель у литовський та польський періоди. Поява українських земель на картах Європи та світу. Політичні стосунки з Кримським ханством.

Тема 4. Формування української території за часів козаччини.

Джерела вивчення періоду: письмові (літописи, угоди, Литовські Статути 1529, 1566, 1588), описи України Г. Боплана. Територія формування козацької держави. Запорозька Січ: природа, господарство, звичаї. Географія козацьких походів. Участь козаків в антифеодальних та визвольних рухах.

Географія подій Української національної революції 1648-1676 рр. Українські землі під владою Речі Посполитої та Росії. Адміністративно-територіальний устрій на Україні в XVII-XVIII ст. Географія національно-культурного будівництва: братства, монастирі, школи.

Характеристика основних складових частин українських земель: Лівобережна, Правобережна, Південна, Західна Україна, Буковина, Закарпаття. Історико-політичні та історико-географічні поняття в різні історичні епохи на українських землях: Наддніпрянщина, Таврія, Слобожанщина, Запоріжжя, Волинь, Поділля, Полісся, Галичина тощо.

Тема 5. Українські землі під владою Австро-Угорщини та Росії (XVIII - поч. XX ст.).

Джерела для вивчення періоду: державні акти, угоди, літописи, мемуари, описово - статистичні джерела та інші. Адміністративно-територіальний поділ. Географія населення та розміщення продуктивних сил. Географія

економічних та культурних зв'язків. Національно-культурне будівництво і релігія.

Зміни в адміністративно-територіальному поділі України у XVII - на початку XX ст. (полки, намісництва, губернії). Остаточне складання українських земель: Наддніпрянщина, Слобожанщина, Волинь, Буковина, Поділля, Полісся, Запоріжжя, Закарпаття, Таврія, Галичина, Крим. Еволюція політичних відносин з Росією.

Тема 6. Українська національно-демократична революція (1917 – 1920 рр.): історико-географічний аспект.

УНР та ЗУНР на карті Європи в 1917-1918 рр. Формування кордонів УНР, ЗУНР, УСРР. Адміністративно-територіальний поділ України у 1917-1920 рр. Зміни кордонів України у 1917-1921 рр.

Тема 7. Українські землі в складі СРСР, Польщі, Румунії, Чехословаччини у міжвоєнний період. Джерела для вивчення періоду: картографічні, актові, описово-статистичні, хронікальні та фольклорні. Зміни в адміністративно-територіальному поділі України у 20-30 рр. XX ст. Адміністративне управління українськими землями в Польщі, Чехословаччині, Румунії.

Національне, державне і культурне будівництво в УРСР у 20-30 рр. Зміни соціальної структури. Географія господарських зв'язків. Природно-географічні аспекти проведення колективізації.

Возз'єднання Західної України, Буковини, Бессарабії з Україною. Зміни в адміністративно-територіальному поділі України і утворення Молдавської РСР.

Територіальний поділ України в роки фашистської окупації. Геополітичні намагання окупантів щодо України та її розподіл між державами фашистського блоку. Возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною. Зміни кордонів України у повоєнний період.

Тема 8. Географія економічного, політичного та культурного розвитку УРСР (50-90-ті рр. XX ст.)

Політико-адміністративна карта України. Зв'язок географії населення з соціально-економічними перетвореннями та культурним будівництвом, з політикою відбудови народного господарства. Формування народногосподарського комплексу СРСР. Географія сільськогосподарського виробництва. Зміни в географічному середовищі внаслідок будівництва ГЕС на Дніпрі та інших річках, будівництва каналів та іригаційних і меліоративних споруд. Зміни кліматичних умов, флори, фауни та рельєфу окремих регіонів України.

Зміни в адміністративно-територіальному поділі, утворення Кримської області у складі УРСР. Вплив на географію населення воєн ХХ ст., еміграційних та міграційних рухів населення в СРСР і трагедії на ЧАЕС.

Тема 9. Україна в 90-х рр. ХХ ст. - на поч. ХХІ ст.: історико-географічний аспект.

Кордони України на час проголошення незалежності в 1991 р. Адміністративно-територіальний поділ. Сучасні політико-адміністративна та економічна карти України. Географія новітніх зв'язків у галузі економіки, політики, культури з різними країнами.

5.2. Тематика семінарських занять.

Тема 1. Предмет, зміст і завдання курсу. Роль та значення географічного чинника у житті суспільства. Давнє населення України.

Тема 2. Географія українських земель середньовічної доби.

Тема 3. Українські землі у литовсько-польський період: історико-географічний аспект.

Тема 4. Формування української території за часів козаччини.

Тема 5. Українські землі під владою Австро-Угорщини та Росії (XVIII – поч. ХХ ст.).

Тема 6. Українська національно-демократична революція (1917 – 1920 рр.): історико-географічний аспект.

Тема 7. Українські землі в складі СРСР, Польщі, Румунії, Чехословаччини у міжвоєнний період.

Тема 8. Географія економічного, політичного та культурного розвитку УРСР (50-90-ті рр. ХХ ст.).

Тема 9. Україна в 90-х рр. ХХ ст. – на поч. ХХІ ст.: історико-географічний аспект.

5.3. Організація самостійної роботи студентів денної (заочної) форм навчання

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин	Форми звітності
1.	Підготовка до лекційних та семінарських занять	20 (20)	Конспект
2.	Підготовка до проміжного контролю	4 (4)	Модульна контрольна робота
3.	Виконання індивідуальних завдань: <ul style="list-style-type: none"> - робота з картами - заповнення контурних карт - підготовка реферату; - підготовка до презентації результатів дослідження; - опрацювання тем для самостійного вивчення. 	10(10) 10 (10) 10 (10) 18 (20) (32)	Виконання завдань Контурні карти Реферат Презентація
	Разом	72 (106)	

Тематика індивідуальних завдань

Завдання для роботи студентів з картами:

- Карта 1. Народи та держави на межі н.е. – першої половини I тис. н.е. (на сучасній території України).
- Карта 2. Східна Європа в VIII-XI ст.
- Карта 3. Київська Русь в XII-XIII ст.
- Карта 4. Українські землі в кінці XIV - XV ст.
- Карта 5. Українські землі в XVI - першій половині XVII ст.
- Карта 6. Визвольна війна українського народу середини XVII ст.
- Карта 7. Адміністративно-територіальний поділ і промисловий розвиток України в першій половині XIX ст.
- Карта 8. Україна в 1920 – 1930 рр.
- Карта 9. Політико-адміністративна карта України.

Завдання для роботи студентів з контурними картами:

- Контурна карта № 1: «Київська Русь у IX – XIII ст.».
- Контурна карта № 2: «Галицько-Волинська держава у XIII – на початку XIV ст.».
- Контурна карта № 3: «Україна Польсько-Литовської доби».
- Контурна карта № 4: «Історична географія України козацької доби».
- Контурна карта № 5: «Історична географія України в XIX – початку XX ст.».
- Контурна карта № 6: «Історична географія України кінця XX ст.».

Тематика рефератів:

з історії формування історико-географічних областей України:

1. Волинь
2. Поділля
3. Галичина,
4. Закарпаття,
5. Буковина
6. Буджак
7. Слобожанщина
8. Західна Україна
9. Таврія
10. Бессарабія
11. Покуття
12. Запоріжжя,
13. Гетьманщина

Тематика рефератів

з історії українських історико-географічних областей в зарубіжжі:

1. Холмщина
2. Перемишльщина
3. Підляшшя
4. Лемківщина
5. Кубань
6. Південна Буковина
7. Мармарощина
8. Задунайщина (Добруджа)
9. Пряшівщина

Тематика рефератів

з історії українських етнографічних (етногеографічних) районів України:

1. Гуцульщина
2. Бойківщина
3. Лемківщина
4. Етнографічна індивідуальність литвинів (північ Чернігівщини і Київщини).
5. Етнографічна індивідуальність поліщуків, пінчуків (брещуків) (західна й центральна частини Полісся).
6. Етнографічна індивідуальність севрюків (басейн Десни, Сули і Сейму).

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- 6.1. *Форми поточного контролю:* семінарські заняття, індивідуальні завдання.
- 6.2. *Форми проміжного контролю:* модульна контрольна робота.
- 6.3. *Форми підсумкового контролю:* залік.

7. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Під час поточного контролю оцінюються відповіді студента на семінарських заняттях, результати самостійної роботи з науковою літературою та першоджерелами, а також якість виконання студентом індивідуального завдання у вигляді реферату та його презентації.

Модульна контрольна робота проводиться в письмовій формі та включає два теоретичні питання, відповіді на які дають можливість оцінити рівень оволодіння теоретичним матеріалом з історичної географії України.

Зразок варіанту модульної контрольної роботи:

1. Схарактеризувати демографічні зміни, що відбулися на українських землях після монгольської навали.
1. . Розкрити особливості розвитку господарства Української держави гетьмана Скоропадського.

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

8.1. Шкала та схема формування підсумкової оцінки

Переведення підсумкового балу за 100-бальною шкалою оцінювання в підсумкову оцінку за традиційною шкалою

Підсумковий бал	Оцінка за традиційною шкалою
90-100	зараховано
70-89	
51-69	
26-50	не зараховано
1-25	

Схема розподілу балів

Максимальна кількість балів	70 балів (поточний контроль) – середньозважений бал оцінок за відповіді на семінарських заняттях та виконання індивідуальних завдань, який переводиться у	30 балів (проміжний контроль) – за результатами виконання модульної
------------------------------------	--	--

	100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,7	контрольної роботи
Мінімальний пороговий рівень	35 балів (поточний контроль)	16 балів (проміжний контроль)

8.2. Критерії оцінювання під час аудиторних занять

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
5 балів	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, розв'язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.
4 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, розв'язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.
3 бали	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, записує основні формули, рівняння, закони. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.
2 бали	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань.
1 бал	Оцінюється робота студента, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді.
0 балів	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

8.3. Критерії оцінювання індивідуальних завдань

Вид	Максимальна кількість балів
Анотування наукових статей	5

Конспект першоджерел	5
Реферат	5
Презентація	5

Критеріями оцінювання *анотацій наукових статей* є вміння студента стисло визначати ключові позиції, які викладені автором у статті.

Критеріями оцінювання роботи з *першоджерелами* є здатність студента тезово розкрити зміст запропонованого матеріалу.

Оцінювання *реферату* здійснюється за такими критеріями: самостійність та оригінальність дослідження, виконання поставлених автором завдань, здатність здійснювати узагальнення на основі опрацювання теоретичного матеріалу та відсутність помилок при оформленні цитування й посилань на джерела.

Критеріями оцінювання *презентації* є її відповідність змісту доповіді студента за матеріалами дослідження та оригінальність візуального представлення.

8.4. Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Максимальна кількість балів за відповідь на 1 питання складає 15 балів. Критеріями оцінювання є: повнота відповіді, здатність критичного аналізу теоретичного матеріалу, вміння наводити аргументи та робити висновки.

8.5. Критерії оцінювання під час підсумкового контролю

Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного та проміжного контролю.

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби для демонстрування презентацій (ноутбук, проектор), веб-сервіс Google Classroom.

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

10.1. Основні джерела

1. Атлас історії України / Ред. кол.: В.А. Смолій (голова), Г.В. Боряк, В.Ф. Верстюк та ін. / Упор. Д.В. Ісаєв. – К. : ДНВП «Картографія», 2012. – 152 с.
2. Географічне становище та етнічна територія української народності // Українська народність. Нариси соціально-економічної історії. – К., 1990.
3. Круль В.П. Історична географія Західної України : навч. посібник. – 2-ге, доповн. – Чернівці: ЧНУ, 2008.
4. Овдiєнко П.П. Історична географія. – Ніжин, 2000.

5. Сосса Р.І. Історія картографування території України: Підручник / Ростислав Іванович Сосса. – К. : Либідь, 2007. – 336 с.
6. Трубочанінов С.В. Історична географія України: курс лекцій. – Кам'янець-Подільський, 2005.
7. Чернецький Ю.О. Україна. Історія, природа, мистецтво. – Харків, 2009.
8. Щодра О.М. Історична географія. Навчальний посібник. – Львів, 2006.
9. Щодра О.М. Історична географія. Навчальний посібник. – Львів, 2016.
10. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К., 1997.

10.2. Допоміжні джерела

1. Українська революція.1917-1921 : Полтавський вимір. Події. Постаті. Документи. Кн. 2: Документи. Матеріали. 1917-1918. – Полтава, 2017.
2. Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923 : Енциклопедія: До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. Т. 1: А-Ж . – Івано-Франківськ, 2018.
3. Насилля над цивільним населенням України. Документи спецслужб. 1941-1944. – К., 2018.
4. Вирський Д. Новоросія Incognita: Кременчук 1764-1796 рр. (матеріали з історії регіональної столиці). – К., 2019.
5. Гуржій О., Реєнт О., Шапошникова Н. Нариси з історії розвитку виробничих відносин і торгівлі в Україні (друга половина XVII – початок XX ст.) / Відп. ред. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2018. – 365 с.
6. Вортман Д., Гордієнко Я., Майоров М. – TERRA UCRAINICA. Історичний атлас України і сусідніх земель. Від кімерійців до сьогодення. – Х., 2018. – 224 с.
7. Кульчицький С., Якубова Л. Кримський вузол. – К.: ТОВ "Видавництво "КЛІО"", 2018. – 496 с.
8. Кульчицький С. Обґрунтування Голодомору 1932–1933 рр. як геноциду у світлі концепцій Р. Конквеста й Р. Лемкіна // Український історичний журнал. – 2018. – № 4. – С. 98-127.
9. Реєнт О. П., Сердюк О. В. Торговельний баланс України на початку XX ст. / Відп. ред. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2018. – 237 с.
10. Степан Рудницький (1877-1937). Історія. Геополітика. Географія. Т. 1: Історія. Теорія. Методологія. Термінологія. – К., 2017.
11. Степан Рудницький (1877-1937). Історія. Геополітика. Географія. Т. 2: Геополітика. – К., 2017.
12. Степан Рудницький (1877-1937). Історія. Геополітика. Географія. Т. 3: Географія. Початки досліджень. – К., 2018.
13. Степан Рудницький (1877-1937). Історія. Геополітика. Географія. Т. 4: Основи землезнання. – К., 2018.
14. Степан Рудницький (1877-1937). Історія. Геополітика. Географія. Т. 5: Геологія і геоморфологія. – К., 2018.
15. Грищенко Ю. Болгари в Україні 1920-х – 1930-х рр.: між національними проектами влади й реаліями життя / Відп. ред. Я. В. Верменич. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2018. – 269 с.
16. Верменич Я. В. Феномен пограниччя: Крим і Донбас в долі України / Відп. ред. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України, Відділ історичної регіоналістики. – К.: Інститут історії України, 2018. – 369 с.
17. Апанович О. Агрокультура українського козацтва // Історія в школах України. – 1998. – С.14-19.
18. Апанович О. Урядові службовці Гетьманщини – українська інтелігенція XVIII ст. //

- Український історичний журнал. – 1997. – №2. – С. 92-97.
19. Бахтурина А.Ю. Окраины Российской империи: государственное управление и национальная политика в годы Первой мировой войны (1914 – 1917 гг.) / Александра Юрьевна Бахтурина. – М. : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 392 с.
 20. Багалій Д.І. Історія Слобідської України. – Харків, 1990.
 21. Боечко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан. – 1994.
 22. Боечко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історія та проблеми формування (1917-1940 рр.) // Український історичний журнал. – 1992. – № 1.
 23. Бойко Я.В., Данилова Н.О. Формування етнічного складу населення Південної України (кінець XVIII - XIX ст.) // Український історичний журнал. – 1992. – № 9. – С.54-65.
 24. Бондарчук В.Г. Геологія родовищ корисних копалин України. – К.: Наукова думка, 1966. – 302 с.
 25. Боплан Г.Л. Опис України. – К.: Наукова думка, 1990. – 256 с.
 26. Бучинский И.Е. Климат Украины. – Л.: Гидрометеоздат, 1960. – 131 с.
 27. Винниченко І.І. Українці в державах колишнього СРСР: Історико-географічний нарис. – Житомир, 1992.
 28. Винниченко І.І. Україна 1920-1980-х: депортації, заслання, вислання. – К.: Рада, 1994. – 126 с.
 29. Воблий К.Г. Економічна географія Радянської України. – Ч.1. Фізико-географічний огляд. – К., 1945. – 119 с.
 30. Вовк Ф. Студії з української етнографії та антропології. – К.: Мистецтво, 1995. – 336 с.
 31. Гнездіков О.Ф. Заселення російськими та українськими селянами Криму в кінці XVIII ст. // Український історичний журнал. – 1987. – № 6. – С.103-109.
 32. Грушевський М.С. Історія України-Русі. – К., 1992.
 33. Гуржій О.І. Українська козацька держава у другій половині XVII - XVIII ст.: кордони, населення, право. – К., 1996.
 34. Гуржій О.І. Остаточна ліквідація державних кордонів України в другій половині XVIII ст. // Українська козацька держава. – К., Черкаси, 1994.
 35. Давня історія України. – Кн.2. – К., 1995.
 36. Дашкевич Я.Р. Східне Поділля на картах XVI ст. // Історико-географічні дослідження на Україні. – К., 1992. – 122 с.
 37. Демографическое развитие УССР (1959 - 1970 гг.). – К., 1977.
 38. Дмитрієнко М.Ф., Маркова О.С. Адміністративно-територіальний поділ Української РСР з 1917 по 80-і роки XX ст. // Історико-географічні дослідження на Україні. – 1992. – 122 с.
 39. Дністрянський М.С. Кордони України. – Львів: Світ, 1992. – 143 с.
 40. Дорошенко Д. Нарис історії України. – Т.1. – К., 1992.
 41. Дяченко В.Д. Порівняльне дослідження народів УРСР і суміжних територій. – К.: Наукова думка, 1965. – 130 с.
 42. Завальнюк К.В. Торгівля промисловими товарами між Україною та Білорусією у другій половині XIX ст. // Український історичний журнал. – 1998. – №4. – С.43-56.
 43. Заставний Ф.Д. Східна українська діаспора. – Львів: Світ, 1992. – 172 с.
 44. Заставний Ф.Д. Населення України. Національно-територіальні питання. – Львів: Світ, 1993. – 142 с.
 45. Заставний Ф.Д. Географія України. У 2-х кн.: Навчальний посібник. – К.Львів: Світ, 1993. – 142 с.
 46. Заставний Ф.Д. Українська діаспора. Розселення українців в зарубіжних країнах. – Львів: Світ, 1991. – 120 с.
 47. Заставний Ф.Д. Українські етнічні землі. – Львів: Світ, 1993. – 175 с.
 48. Источниковедение истории СССР. – М., 1989.

49. Історична топографія і соціотопографія України. Збірник наукових праць/ Упор. М. Вавричин. – Львів, 2006. – 512 с.
50. Історичне джерелознавство: Підручник / Я.С. Калакура, І.Н. Войцехівська, С.Ф. Павленко та ін. – К.: Либідь, 2002.
51. Історичне картознавство України. Збірник наукових праць / Упор. М. Вавричин. – Львів – Київ – Нью-Йорк : Видавництво М.П. Коць, 2004. – 522 с.
52. Кабузан В.М., Махнова Г.П. Численность и удельный вес украинского населения на территории СССР в 1795-1959 гг. // История СССР. – 1965. – № 1. – С.30-33.
53. Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад / Андреас Каппелер. – Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2005. – XII + 360 с., 11 карт.
54. Картографія та історія України. Збірник наукових праць / Упор. М. Вавричин. – Львів – Київ – Нью-Йорк : Видавництво М.П. Коць, 2000. – 359 с.
55. Котляр Н.Ф. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX - XIII вв. – К., 1985
56. Крикун М. Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV - XVIII ст.: Кордони воєводств в світлі джерел. – К., 1992.
57. Кубійович В. Територія і людність українських земель. – Львів, 1935.
58. Лазанська Т.І. Соціальне походження промислової буржуазії України в XIX ст. // Український історичний журнал. – 1996. – № 2. – С. 65-73.
59. Макарчук С.А., Гошко Ю.Г., Кирчів Р.Ф. та ін. Етнографія України. Навчальний посібник. – Львів: Світ, 1994. – 520 с.
60. Макарчук С. Писемні джерела з історії України. – Львів, 1999.
61. Маргіналізація населення України. – К., 1997.
62. Маринич О.Л. Фізична географія Української РСР. Навчальний посібник для студентів геогр. спец. ун-в і педінститутів. – К.: Вища школа, 1982. – 207 с.
63. Мельниченко В.М. Торгівельні зв'язки між Лівобережною і Правобережною Україною у II пол. XVI ст. // УІЖ. – 1998. – № 1. – С. 69-75.
64. Муравьев А.В., Самаркин В.В. Историческая география эпохи феодализма: Западная Европа и Россия в V - XVII вв. – М.: Просвещение, 1973. – 144 с.
65. Населення Української РСР: За даними Всесоюзного перепису населення 1989 р. – К., 1990.
66. Наулко В.І. Хто і відколи живе в Україні. – К., 1998. – 90 с.
67. Національні меншини в Україні 1920-1930 рр. Історико-картографічний атлас. – К.: Четверта хвиля. – 1998. – 103 с.
68. Національний склад населення України (за даними Всесоюзного перепису населення 1989 року). – Ч. 1-2. – К., 1991-1992.
69. Олійник О.Л. Про локалізацію запорізьких зимівників // Український історичний журнал. – 1992. – № 10. – С. 123-126.
70. Оникієнко В.В., Поповкін В.А. Географія міграцій населення Української РСР // Економічна географія. – Вип. 14. – 1973.
71. Паламарчук М.М. Соціально-економічна географія як наука та її значення для сучасної України // Укр. геогр. журнал. – 1995. – № 4. – С. 7-121.
72. Петров В.П. Етногенез слов'ян: Джерела, етапи розвитку і проблематика. – К.: Наукова думка, 1972. – 214 с.
73. Покшишевский В.В. Население и география. – М.: Мысль, 1978.
74. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. – Т.1. До середини XVII ст. – К.: Либідь, 1993.
75. Путро О.І. До питання про форми власності на землях українського козацтва // Український історичний журнал. – 1992. – № 2. – С.64-69.
76. Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII - XIII вв. – М.: Наука, 1982. – 560 с.

77. Рычка В.М. Формирование территории Киевской земли: IX - первая треть XII вв. – К., 1988.
78. Рибалка І. Історія України. – Ч. 1 Від найдавніших часів до кінця XVIII ст. – Харків, 1995.
79. Сергійчук В. Етнічні межі і державний кордон України. – Тернопіль, 1996. – С.179.
80. Старовойтова Р.А. Этническая география Украинской ССР: Гематологическое исследование. – К.: Наукова думка, 1978. – 142 с.
81. Ткачук П. Адміністративно-територіальний устрій України: досвід і уроки // Місцеве самоврядування. – 1998. – № 5- 7.
82. Толочко П. Київська Русь. – К., 1996.
83. Толочко П. Русь – Мала Русь – руський народ у другій половині XIII - XVII ст.// Київська старовина. – 1993. – № 3.
84. Толочко П.П. Древнерусский феодальный город. – К., 1989.
85. Українська державність в XX ст.: Історико-політологічний аналіз. – К.: Політична думка. – 1996. – 448 с.
86. Українська народність. Нариси соціально-економічної і етнологічної історії. – К.: Наукова думка, 1990. – 558 с.
87. Холмщина і Підляшшя: Історико-етнографічне дослідження. – К.: Родовід, 1997. – 384 с.
88. Швидько А.К. Социально-экономическое развитие Украины в XIV - середине XVIII века. – Днепропетровск, 1988.
89. Швидько А.К. Социально-экономическое развитие городов Украины в XVI - XVIII вв. – Днепропетровск, 1979.
90. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К., 1997.
91. Історико-географічні дослідження в Україні: Збірка наукових праць / Відп. ред. Г.В. Боряк. – Ч. 12. – К.: Інститут історії України, 2012.
92. Алфьоров О. Географічні назви за новими даними руської сфрагістики XII ст. // Історико-географічні дослідження в Україні: Збірка наукових праць. – Ч. 12. – К.: Інститут історії України, 2012. – С. 6 – 14.
93. Бачинська О. «Малоросійські козаки» XIX ст.: соціо-демографічна характеристика та територіальне розселення // Історико-географічні дослідження в Україні: Збірка наукових праць. – Ч. 12. – К.: Інститут історії України, 2012. – С. 15 – 26.
94. Вирський Д. Географія Запоріжжя: за описами М. Пашковського (1615) та С. Шимановського (1642) // Історико-географічні дослідження в Україні: Збірка наукових праць. – Ч. 12. – К.: Інститут історії України, 2012. – С. 42 – 57.
95. Козубовський Г. Переяславська земля в XIV ст. // Історико-географічні дослідження в Україні: Збірка наукових праць. – Ч. 12. – К.: Інститут історії України, 2012. – С. 96 – 110.
96. Хведченя С. Історико-картографічний аспект дослідження «шляху із варягів у греки» // Історико-географічні дослідження в Україні: Збірка наукових праць. – Ч. 12. – К.: Інститут історії України, 2012. – С.163 – 189.
97. Історико-географічні дослідження в Україні. Збірка наукових праць. – Ч. 11 / Відп. ред. Г.В. Боряк. – К.: Інститут історії України, 2009.
98. Вирський Д. Українське Подніпров'є в С. Сарницького «Описі давньої та нової Польщі» (1585) // Історико-географічні дослідження в Україні. Збірка наукових праць. – Ч. 11 / Відп. ред. Г.В. Боряк. – К.: Інститут історії України, 2009. – С. 19 – 35.
99. Авраменко А. Дискуссионные вопросы истории казачества в свете исторической географии // Історико-географічні дослідження в Україні. Збірка наукових праць. – Ч. 11 / Відп. ред. Г.В. Боряк. – К.: Інститут історії України, 2009. – С. 52 – 63.
100. Конча С. До питання про походження імені билинного героя Іллі Муромця (історико-географічний аспект) // Історико-географічні дослідження в Україні. Збірка

- наукових праць. – Ч. 11 / Відп. ред. Г.В. Боряк. – К.: Інститут історії України, 2009. – С. 121 – 136.
101. Однороженко О. Міська геральдика Холмської та Белзької земель XV – XVII ст. // Історико-географічні дослідження в Україні. Збірка наукових праць. – Ч. 11 / Відп. ред. Г.В. Боряк. – К.: Інститут історії України, 2009. – С. 145 – 162.
 102. Вронська Т. Етнодемографічна катастрофа в Західній Україні: жовтень 1947 р. // Історико-географічні дослідження в Україні. Збірка наукових праць. – Ч. 11 / Відп. ред. Г.В. Боряк. – К.: Інститут історії України, 2009. – С. 238 – 255.
 103. Мищак І. Соціально-економічні та культурні перетворення на західноукраїнських землях після включення їх до складу УРСР: новітня історіографія // Історико-географічні дослідження в Україні. Збірка наукових праць. – Ч. 11 / Відп. ред. Г.В. Боряк. – К.: Інститут історії України, 2009. – С. 276 – 287.
 104. Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на Півдні України: Збірник наукових праць / Ред. Кол.: Смолій В. А. (гол. кол.), Бачинська О. А. (відп. ред.) та ін. – К. Науково-дослідний інститут козацтва Інституту історії України НАН України. – Вип. 9. – Одеса: СПД-ФО Бровкін О.В., 2014. – 122 с.
 105. Опис земель межиріччя південного Бугу та Дністра в кінці XVIII ст. (за матеріалами російського державного військово-історичного архіву) (упорядники Бачинська Олена, Краснобай Сергій) // Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на Півдні України: Збірник наукових праць / Ред. Кол.: Смолій В. А. (гол. кол.), Бачинська О. А. (відп. ред.) та ін. – К. Науково-дослідний інститут козацтва Інституту історії України НАН України. – Вип. 9. – Одеса: СПД-ФО Бровкін О.В., 2014. – С.82 – 109.
 106. Бондаренко Г.В. Спеціальні історичні дисципліни: навчальний посібник. – Луцьк: Вежа-Друк, 2015. – 424 с.
 107. Історичний атлас України / Редагування Ю. Лоза; Укладачі мап: О. Герасименко, М. Овсенко, В. Бахтіярова, Д. Зуб. – К.: Вид-во «Мапа», 2015. – 320 с.
 108. Реєстр населених пунктів України від найдавніших часів до початку XXI ст. – Т. 1: Львівська область. – Вип. 1: Городоцький район / Упорядн. Б. Смерека; Наук. Ред. М. Капраль. Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Львів, 2014. – 68 с.
 109. Трубочанінов С. В. Історична географія України: Навчальний посібник / Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2013. – 192 с.
 110. Трубочанінов С. В. Історико- географічні дослідження. – Т. 1. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2008. – 104 с.
 111. Атлас історії української державності: Українські землі від найдавніших часів до сьогодення / Авт.-упор.: В. Грицеляк, І Дикий та ін.. – Львів: НВФ «Карти і Атласи», 2013. – 128 с.

10.3. Інтернет-ресурси

<http://history.org.ua/uk> – Інститут історії України НАН України

<http://www.litopys.org.ua> – ІЗБОРНИК. Історія України IX-XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації

<http://uamoderna.com> – Україна модерна. Міжнародний інтелектуальний часопис.